

STOWARZYSZENIE BIBLIOTEKARZY POLSKICH W WOJEWÓDZTWIE KATOWICKIM

Skrót referatu wygłoszonego na sesji popularnonaukowej

w dniu 11 maja 1987 roku

z okazji 70-lecia SBP i 50-lecia Koła Śląskiego

Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich (SBP) powstało w 1917 roku pod nazwą Związek Bibliotekarzy Polskich (ZBP). Dnia 2 lipca tegoż roku zatwierdzony został statut Związku, a 21 października w gmachu Biblioteki Publicznej w Warszawie odbyło się pierwsze zebranie ogólne. Wśród członków założycieli byli ludzie stanowiący filary ówczesnego bibliotekarstwa; Faustyn Czerwijewski, Jan Muszkowski i Mieczysław Rulikowski, a popierali tę ideę: Helena Radlińska, Edward Kunze i Ludwik Bernacki.

W roku 1919 Zarząd Warszawski, który przybrał nazwę Zarządu Głównego, zaczął wydawać czasopismo „Bibliotekarz”. Rozpoczęto też intensywne prace nad opracowaniem ustawy bibliotecznej. W 1921 roku zgłoszono pierwszy projekt ustawy do Sejmowej Komisji Oświaty. W roku 1930 zatwierdzono nowy statut Związku, w którym określono jego funkcje jako stowarzyszenia rozwijającego badania naukowe w zakresie bibliotekarstwa i bibliografii, czuwającego nad organizacją bibliotek w Polsce oraz reprezentującego sprawy zawodowe i bytowe bibliotekarstwa. Po powołaniu Zarządu w Warszawie powstały wkrótce koła terenowe w kraju. W 1919 roku z inicjatywy Jana Augustyniaka utworzono koło w Łodzi, Edward Kunze w tym samym roku zorganizował koło w Krakowie, a w roku 1920 — w Poznaniu. Z inicjatywy dyrektora Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Ludwika Bernackiego, powstało koło we Lwowie, a do jego zarządu weszli wybitni bibliotekarze — Stefan Wierczyński i Władysław Tadeusz Wisłocki.

Śląskie koło Związku Bibliotekarzy Polskich powstało w roku 1937. Grupa bibliotekarzy w Bibliotece Śląskiej utworzyła komitet organizacyjny w składzie: Paweł Rybicki, Piotr Maślankiewicz i Wacław Olszewicz, który w dniu 12 marca tegoż roku wystosował list do bibliotekarzy, informując o inicjatywie utworzenia Koła Śląskiego ZBP.

Pierwsze zebranie komitetu organizacyjnego odbyło się 17 marca w Śląskiej Bibliotece Publicznej, a zebranie założycielskie — 27 marca. Ta ostatnia data — 27 marca 1937 roku — uznawana jest za datę powstania Śląskiego Koła Bibliotekarzy Polskich. Lista obecności zebrania założycielskiego odnotowuje 62 osoby. Pierwszy zarząd Śląskiego Koła wybrany został w składzie: Paweł Rybicki — przewodniczący, Wacław Olszewicz — zastępca przewodniczącego, Piotr Maślankiewicz — sekretarz, Stanisław Wyrębski — skarbnik i Jacek Koraszewski — gospodarz.

Ostatnie walne zebranie Koła przed wybuchem wojny odbyło się 31 marca 1939 roku w Bibliotece Śląskiej, która przez cały ten okres była miejscem spotkań i siedzibą sekretariatu. Niewiele zachowało się w aktach dokumentów świadczących o początkach działalności Koła, gdyż podzieliły one los zbiorów Biblioteki Śląskiej, wywiezionych po wybuchu wojny do Landesbibliothek w Bytomiu.

Nowy okres pracy Śląskiego Koła ZBP rozpoczął się z dniem 30 listopada 1945 roku. Wtedy to właśnie znów w Bibliotece Śląskiej zebrała się grupa 21 bibliotekarzy w celu reaktywowania Śląskiego Koła Związku oraz przystąpienia do organizowania bibliotekarstwa na Śląsku. W zebraniu tym udział wzięli zasłużeni później bibliotekarze z Biblioteki Śląskiej — Janina Berger-Mayerowa, Józef Mayer, Franciszek Szymiczek, Jan Dworniczek, Paweł Rybicki i Maria Adamczykówna, z bibliotek publicznych — Jerzy Fusiecki (Zabrze), Jerzy Kozubowski (Katowice), Stanisław Wallis (Świętochłowice), Olga Ziemilska (Gliwice), Piotr Stasiak — z Biblioteki Instytutu Pedagogicznego, Czesław Koziół — wizytator Kuratorium Okręgu Szkolnego, Jerzy Keller — z biblioteki Teatru Śląskiego, Józef Opacki — dyrektor Archiwum Miejskiego w Gliwicach i Roman Lutman — z Instytutu Śląskiego. W czasie tego spotkania wybrano Zarząd w składzie: Paweł Rybicki — przewodniczący, Stanisław Wyrębski — zastępca, Czesław Koziół — sekretarz, Józef Mayer — skarbnik i Franciszek Szymiczek — gospodarz. Dnia 28 grudnia 1945 roku Zarząd przesłał pismo do Starostwa Grodzkiego w Katowicach, zawiadamiające o reaktywowaniu Koła i rozpoczęciu działalności.

W sprawozdaniu z działalności Koła, przygotowanym na pierwsze powojenne zebranie delegatów w dniach 13—14 maja 1946 roku w Warszawie, bibliotekarze śląscy informowali o otwarciu czytelnicy Biblioteki Śląskiej oraz 12 bibliotek publicznych na terenie województwa. W pierwszych latach po wojnie bardzo ożywione były kontakty pomiędzy kołami innych miast. Wymieniano plany pracy, informowano się o składach zarządów, opracowanych referatach, prelegentach, podejmowanych zadaniach. Miało to na celu zjednoczenie środowiska bibliotekarskiego, wykorzystywanie informacji o księgozbiorach, które można pozyskać dla organizowanych bibliotek oraz zapewnienie poparcia władz i instytucji dla działalności Związku. Było to bardzo istotne, gdyż najważniejszą sprawą w tym czasie, którą zajmował się Związek, było kompletowanie księgozbiorów dla bibliotek, szczególnie dla Opolszczyzny.

W sprawozdaniach z tych lat spotkać można następujące informacje: „Pan [...] założył bardzo ładną i starannie dobraną bibliotekę w powiecie opolskim, złożoną z 58 dzieł autorów polskich”. Tego rodzaju osiągnięcia były w owym czasie bardzo znaczące, gdyż brak książek, bibliotekarzy, lokali i urządzeń bibliotecznych w wyniszczonym wojną kraju odczuwano powszechnie. Dlatego w pracach Stowarzyszenia sprawom tym poświęcono szczególnie wiele uwagi. Zabezpieczano więc dla bibliotek ocalałe księgozbiory polskie i poniemieckie. Organizowano krótkoterminowe kursy dla pracowników bibliotek, których programy obejmowały najbardziej elementarne wiadomości z techniki bibliotecznej i literatury. Pierwszy taki kurs odbył się w okresie 5—15 kwietnia 1948 roku dla 50 osób z bibliotek miejskich, następny w roku 1950 — dla magazynierów w Bibliotece Śląskiej. Z braku kwalifikowanych bibliotekarzy i szkół przygotowujących do tego zawodu organizowanie kursów kwalifikacyjnych stanowiło do końca lat sześćdziesiątych jedno z głównych zadań SBP. Przeszkolono na nich dziesiątki pracowników dla bibliotek powszechnych, szczególnie na wsi. A że sprawy bibliotek i czytelnictwa nie zawsze znajdowały należną im rangę oraz zrozumienie nawet ze strony terenowych władz administracyjnych, świadczy wystąpienie Zarządu Okręgu Stowarzyszenia w 1950 roku do tychże władz, że „zamiana lokali bibliotecznych może nastąpić tylko w wypadku przeniesienia biblioteki do lokalu lepszego od dotychczas zajmowanego, w żadnym zaś wypadku nie powinno się przemieszczać z lepszego do gorszego”.

Na każdym zebraniu Koła, oprócz spraw organizacyjnych, prezentowano również referat o charakterze szkoleniowym, co podkreślono w zaproszeniach, przypominając o obowiązkowym udziale. Tematyka referatów była bardzo różnorodna, lecz zawsze wiążąca się z bibliotekarstwem. Warto wymienić niektóre ich tytuły. I tak na zebraniu reaktywującym działalność powojenną — 30 listopada 1945 roku — referat pt. *Bibliografia śląska, jej stan obecny, zadania i potrzeby na przyszłość* wygłosił Michał Ambros; 10 kwietnia 1946 roku — Stanisław Wyreński przedstawił *Przedwojenny stan i straty bibliotek powszechnych na Śląsku*; 30 grudnia; tegoż roku — Franciszek Szymiczek mówił o *Akcji rewindykacyjnej i zabezpieczeniu księgozbiorów na terenie województwa śląsko-dąbrowskiego*; 7 maja 1947 roku — Michał Antonów zaprezentował *Uwagi o losach archiwaliów śląskich w związku z ostatnią wojną*. Referaty te były niejednokrotnie wygłaszane powtórnie w innych miastach na zaproszenie innych organizacji bądź grup bibliotekarzy.

Do roku 1953 Koło skupiało bibliotekarzy z całego województwa katowickiego, a wcześniej i opolskiego — do grudnia 1932 roku, kiedy to w Opolu powstało samodzielne Koło.

Na ogólnokrajowym zjeździe delegatów w 1953 roku zatwierdzono nowy statut i nazwę — Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, oraz ustalono strukturę organizacyjną, dostosowaną do podziału administracyjnego kraju. Miejsce kół zastąpiły okręgi, odpowiadające swym zasięgiem województwom.

W wyniku umasowienia organizacji statut przewidywał tworzenie oddziałów terenowych odpowiadających powiatom.

W okręgu katowickim powstały oddziały w następujących miastach: w Bielsku-Białej, Bytomiu, Cieszynie, Częstochowie, Gliwicach, Katowicach, Zabrze, Sosnowcu — w 1954 roku, w Rybniku — w 1955, w Tychach — w 1959, w Lublińcu i Zawierciu — w 1961, w Chorzowie i Pszczynie — w 1962, w Tarnowskich Górach — w 1963 roku.

Do roku 1975 notowało też Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich w okręgu katowickim największe swoje osiągnięcia. Oprócz tych najważniejszych, statutowych, w zakresie kształcenia, integracji środowiska, rozwijania współpracy bibliotek, do ważnych należy wydanie z inicjatywy Zarządu Okręgu przy Bibliotece Śląskiej *Katalogu czasopism zagranicznych w bibliotekach województwa katowickiego*. Organizowano też systematyczne konferencje, niektóre koła (Katowice) — wyjazdy szkoleniowe. W roku 1975 Okręg katowicki liczył 16 oddziałów terenowych, zrzeszających 1023 członków. Kolejnymi przewodniczącymi Zarządu Okręgu byli: Paweł Rybicki, Józef Mayer, Jacek Koraszewski, Franciszek Szymiczek, Stanisław Bożek, Jan Kantyka, Wanda Dziadkiewicz, Aleksander Uherek, Krystyna Wołoch — obecnie.

W 1975 roku nastąpiła zmiana podziału administracyjnego kraju, w której wyniku powstały nowe województwa. Z poprzedniego katowickiego utworzono wówczas trzy województwa: katowickie, częstochowskie i bielskie. Zmieniła się także struktura organizacyjna stowarzyszenia. Wraz z powiatami zlikwidowane zostały oddziały. Nowy statut, uwzględniający zmiany administracyjne, powoływał w miejsce oddziałów koła terenowe, lecz nie przyznawał im osobowości prawnej. To spowodowało rozluźnienie przez lata budowanej i trwającej więzi środowisk bibliotekarskich, a tym samym rozbitcie Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. Lata 1980—1982 oraz przemiany społeczne, które w tym czasie nastąpiły, pogłębiły proces dezintegracji. Obecnie Stowarzyszenie z trudem odbudowuje się i zabiega o przywrócenie należnej mu pozycji w środowisku bibliotekarskim, jak też w życiu społecznym i kulturalnym kraju.

Należy również odnotować aktywny udział członków katowickiego Okręgu w pracach Zarządu Głównego w Warszawie — Stanisław Bożek, Piotr Stasiak, Kozak, Paweł Rybicki, Musiał, jak i wiele innych prac podejmowanych przez Okręg katowicki na forum ogólnopolskim.